Liivimaal hulga ainult algeliselt korraldatud kogudusi, mis koostusid äsja õigeusku siirdunud talupoegadest. P. püüdis siin suure agarusega parandada kõige pealt uute koguduste olemasolu ainelisi ja vaimlisi eeldusi. Uutele kogudustele soetati püsivamat asupaika ja korralikumaid hooneid, mis neil seni enamikus puudusid Raskused sel alal — aineliste ressursside vähesus, mõisnikkude vastutöötamine jne. — olid aga niivõrt suured, et seisund paranes väga pikkamööda. Veel 1864. a. oli Liivimaal 113 õigeusu kogudusel eriliselt ehitatud kirikuhooneid ainult 46-l, kuna 54-l peeti jumalateenistust endistes ajutistes üürikorterites; 13 kogudust aga olid hoopis ilma alaliste ruumideta. Suurt rõhku pani P. õigeusu rahvakoolide arendamisele, rahvakeelt valdavate preestrite ettevalmistamisele ja õigeusu rahvakeelse vaimuliku kirjanduse soetamisele. Oma agressiivsemate kirikupolitiliste kavade teostamisel õigeusu kasuks oma piiskopkonnas leidis P. harilikult mõjukat vastuseisu Balti kindralkuberneri vürst A. A. Suvorov'i (vt.) poolt. Vene-õigeusu levitamise alal Liivimaal kujunes juba tema tegevusaja alul seisak, millele hiljemini järgnes äge reaktsioon uus-õigeusuliste poolt, mis avaldus nende keskel massilises tagasipüüdmises luteri usku. Seda nähet soodustas rida tegureid. Uus-õigeusulistele sai osaks tagakiusamine kohaliku mõisniku poolt, mõnitamine kirikuõpetajailt, pilkamine ning naeruvääristamine luteri usku naabertalupoegade poolt jne. Samal ajal ei täidenenud õigeusku siirdunute usuvahetamisel olnud lootused maistele kasudele. Ka ei suutnud uus usk neid millegagi sisemiselt enesele võita. Eriti levis pettumus ja rahulolematus uus-õigeusuliste noorema sugupõlve keskel, kellele vanemate usumuutmise motiivid olid võõrad ja kes oma suurema tundlikkusega eriti kannatasid vaenulise luteriusulise ümbruskonna tagakiusamise all. Niisuguseis tingimusis arenev tagasitung luteri usku sai elavamaks ja julgemaks, kui 50-date aastate lõpul valitsusvõimude poolt anti luba väikesele osale õigeusulistest ka ametlikult pöörduda luteriusku. Kasvav ärevus Liivimaa õigeusku talupoegade keskel äratas suurt tähelepanu ka Peterburi valitsusringkonnis, eriti keisri juures, kes 1864. a. kevadel komandeeris krahv V. A. Bobrinski (vt.) uurima olukorda koha peal, et selgusele jõuda tagasipöördumispüüete põhjuste ja ulatuse kohta. Bobrinski ettepanek lubada õigeusulistele eesti ja läti talupoegadele vabalt pöörduda tagasi luteri usku jäi teostamata peaasjalikult P.-i vastuseisu tõttu. Vastukaaluks Bobrinski uurimismatkale pani P. 1864. a. juulist kuni septembrini toime pikema visitatsioonireisi Liivimaa õigeusulisis kogudusis. Oma arvandes selle kohta leidis ta viimaste seisundi olevat raske ja puuduliku, samuti konstateeris ta nende liikmete hulgas luteri usku tagasipöördumispüüet. Kõigi nende nähete vastu soovitas ta aga võidelda kohaliku õigeusu kiriku ja sellesse siirdunute seisundi parandamisega, anda õigeusulistele talupoegadele, samuti kogudustele maad kroonumõisaist, määrata riigi poolt suurem summa õigeusu kirikute ehitamiseks ja parandamiseks, võtta kohtulikule vastutusele õigeusu vastu hässitajad, lubada korraldada kogu riigis korjandusi õigeusu kiriku heaks Baltimail jne. Suur osa neist ettepanekuist teostatigi hiljemini, kuna õigeusuliste luteri usku tagasipöördumise küsimus jäi esialgu lahtiseks.

Р. Б. Сл.; І. Бѣляевъ, Судьбы православія въ Прибалт. краѣ (1901); Н. Лейсманъ, Судьба православія въ Лифляндіи (1908); A. v. Harless. Geschichtsbilder a. d. luther. Kirche Livlands v. J. 1845 an (1869); (Buchholtz), Deutsch-protest. Kämpfe in den Balt. Provinzen Russlands (1888). *H. Kr.*

PLATON (Paul Kulbusch), piiskopp, sünd. 13. VII 1869 Pärnumaal Pootsis kohaliku kreeka-katoliku usu koguduse köstri Peeter Kulbusch'i pojana, omandas hariduse Riia vaimulikus seminaris ja Peterburi vaimulikus akadeemias, mille lõpetas a. 1892. Juba akadeemias õppides hakkas P. koondama Peterburi eesti soost õigeusulisi ja a. 1894 asutatigi seal uus eesti kreeka-katoliku usu kogudus, mille preestriks sai P. P.-i kauaaegse selles ametis olemise ajal ehitati kogudusele kirik ja maja koguduse kooli ja muude asutiste jaoks. Kui a. 1917 Eesti kreeka-katoliku-usuliste esindus asus oma kiriku rahvuslikule korraldusele, kutsuti P. Eesti apostliku usu kiriku esimeseks piiskopiks ja õnnistati dets. lõpul 1917 sesse ametisse. Energiliselt asus P. koguduste ümberkorraldamisele, selleks maal pikemaid visitatsioone ette võttes, kusjuures tal sageli tuli võidelda saksa okupatsioonivõimude survega. Sept. 1918 saatis P. välismaale prof. A. Piibu (vt.) kaudu Londonisse õige teravas toonis koostatud ametliku protesti okupatsioonivõimude omavoli vastu. Nov. 1918, kohe peale Eesti Ajutise Valitsuse võimule saamist, avaldas P. oma kogudustele üleskutse täita Ajutise Valitsuse korraldusi ja kaasa aidata seadusliku korra loomiseks. Nov. lõpul 1918 viibis P. Tartus, kus haigestus; dets. lõpul s. a. vangistati ta vaheajal Tartu jõudnud enamlaste poolt ja tapeti ühes mõnede teiste vangidega enamliste võimude korraldusel Tartu mõisnikkude krediitkassa keldris 14. I. 1919 enne Eesti vägede linna saabumist. — Eesti apostliku usu kiriku

Eesti biograafiline leksikon, 1926-1929, lk. 381